

Nyílt hozzáférésű, könyvtár- és információtudományi témájú folyóiratok jelentőségének mérése a hivatkozások és a linkek alapján

Bevezetés

Bár az elektronikus folyóirat ötlete már 1976-ban felmerült, csak az elmúlt két évtizedben vált ez az eszköz a tudományos kommunikáció meghatározó formájává – különösen a kutatási eredményekhez való nyílt hozzáférést szorgalmazó Open Access mozgalom megerősödésével. Az OA periodikákat nyilvántartó DOAJ katalógus 2009 végén már 4535 ilyen kiadványt tartalmazott, ezek közül mintegy száz volt könyvtári, illetve információtudományi témájú. Felmerül a kérdés, hogy mennyire jelentős szakmai szempontból ezek az e-folyóiratok és, hogy hogyan lehetne a fontosságukat számszerűsíteni? Kínai kutatók megvizsgálták a lehetséges mérési módszereket: idézettség mértéke a *Web of Science (WoS)* rendszerben, feldolgozott cikkek száma a *Library and Information Science Abstracts (LISA)* adatbázisban, a weblapok és a rájuk mutató linkek arányából számolt *Web Impact Factor (WIF)*, valamint a *Google Toolbar* által megjelenített *Page Rank* érték –, majd összehasonlították őket, vagyis megnézték, hogy mennyire korrelálnak egymással ezek a mutatók.

Előzmények

A korábbi hasonló kutatások többnyire a hagyományos mérőszámokat alkalmazva vizsgálták az OA folyóiratok hatását: például a bibliográfiai és a citációs adatbázisokban való feldolgozottságuk, a rájuk való összes hivatkozás száma, vagy az impaktfaktoruk, illetve a frissességi indexük (immediacy index) alapján. A legtöbben úgy találták, hogy ezeket a mutatókat tekintve nincs lényeges különbség az open access és a másfajta folyóiratok között. Ezt a Web of Science fenntartója, az ISI is megerősítette egy 2004-es sajtóközleményben (akkor 191 OA periodika volt a WoS rendszerben feldolgozott mintegy 8700 kiadvány között). Bár

ezek a „hivatalos” idézettségi mutatók kétségtelenül fontos mérőszámok, megvannak a maguk korlátai: a WoS esetében például egyes témakörök és nyelvek alulreprezentáltak, és sok OA folyóiratot egyáltalán nem dolgoznak fel az ISI adatbázisában. Ez is az egyik oka annak, hogy egyesek olyan alternatív módszereket javasolnak az elektronikus kiadványok jelentőségének becslésére, mint például a WIF (az adott webhelyre mutató linkek száma osztva a site méretével, vagyis a weboldalak számával), illetve a Google Scholarban automatikus módszerekkel beazonosított hivatkozások száma. Hogy ezek az alternatív mutatók mennyire megbízhatóak, illetve mennyire korrelálnak az ISI által számított impaktfaktorokkal, arról megoszlik a kutatók véleménye. Vannak, akik felfedeztek némi összefüggést az adott e-folyóiratra hivatkozó linkek száma és a WoS idézettségi mutatói között, míg mások szerint nincs szignifikáns kapcsolat. A Google Scholar és a WoS citációs adatai viszont elég jó egyezéseket mutattak több vizsgálatban is. Ugyanakkor azt is figyelembe kell venni, hogy ezek a kutatások jellemzően csak kevés kiadványra és rövid időszakra vonatkoztak, így messzemenő következtetések nem vonhatók le belőlük. A nyílt hozzáférésű tudományos folyóiratokhoz nincsenek még olyan megbízható, jól strukturált indexek, amelyekre alapozva széles körű idézettségi vizsgálatokat lehetne végezni.

A kutatás ismertetése

A jelen cikkben bemutatott vizsgálathoz 97 olyan könyvtár- és információtudományi folyóiratot választottak ki a DOAJ katalógusából, amelyek teljes terjedelmükben szabadon hozzáférhetők és folyamatos a megjelenésük, majd megnézték, hogy a WoS adatbázisokban hány hivatkozás van rájuk, illetve hogy hány cikk szerepel ezekből az OA kiadványokból a LISA-ban. Megpróbálták továbbá

meghatározni a WIF értéket is mindegyik folyóirat webhelyéhez. Erre a célra az AltaVista keresőjét használták: a *link*: és a *host*: opciókkal számoltatták össze az adott URL-re mutató külső linkek, illetve a webhelyet alkotó oldalak mennyiségét, majd ezekből képezték a hányadost. Végül a Google Toolbar által jelzett Page Rank indexeket is feljegyezték. (A Page Rank egy 0 és 10 közötti szám, amely a site népszerűségét jelzi, a Google speciális algoritmus alapján számolva). Valamennyi adatot 2009 decemberében gyűjtötték be. A különféle mutatók közötti lehetséges összefüggéseket kétváltozós korrelációs számítással elemezték, az SPSS statisztikai programcsomagot használva.

Ami a WoS adatbázisokat illeti: ezekben a 97-ből 28 folyóirat esetében találtak idézettségi adatokat, összesen 6862 darabot. Hat olyan kiadvány volt, amelynek cikkeire több mint 400-szor hivatkoztak (*Journal of the Medical Library Association*, *D-Lib Magazine*, *Information Research*, *Ariadne*, *Cybermetrics*, *First Monday*), az őket követő hét folyóiratnál ez a szám már csak 10 és 100 között volt, a többinél pedig 10 alatt. A legkiemelkedőbbek között olyan kiadványok találhatók, amelyeknek vagy orvosi, vagy számítástechnikai vonatkozásai is vannak, ami érhető, hiszen mindkét szakterület igen jól reprezentált a WoS adatbázisokban. Impakt-faktorukat tekintve a *Journal of the Medical Library Association* és az *Information Research* egészen előkelő, 14. és 19. helyen áll az SSCI által indexelt 61-féle informatikai és könyvtártudományi periodika között, ami azt jelenti, hogy ezek a nyílt hozzáférésű elektronikus szaklapok a hagyományos folyóiratokkal egyenrangú szerepet játszanak a tudományos kommunikációban. A legtöbbet idézett cikkeket tekintve a *Cybermetrics* viszi el a pálmát: a *webometrics*, *scientometrics*, *bibliometrics* és *informetrics* témákra specializálódott folyóiratban megjelent írások közül négy is bekerült a tíz leggyakrabban hivatkozott OA publikáció közé. Erre a tíz munkára a Google Scholar rendszerben is rákerestek a kutatást végző szakemberek, és ott jóval több – átlagban ötször annyi – hivatkozást találtak rájuk, mint a WoS-ban.

A LISA adatbázis, amely 68 országból több mint 440-féle könyvtár- és információ tudományi periodikát dolgoz fel, 2009 végén 11 975 OA cikk adatait tartalmazta, ezek 35 különböző folyóiratból származtak. A viszonylag régen indult és sok számot megélt *Bulletin des Bibliothèques de France* volt az élen 2151 publikációval, ezt követte a *Journal of*

the Medical Library Association, az *Information Research* és a *First Monday*.

Az OA kiadványok webhelyeire mutató külső linkek számát tekintve a *D-Lib Magazine* vezette a listát (23 500 hivatkozás), majd az *Ariadne* (15 100) és az *Information Research* (13 100) következett. A WIF hányados igen eltérő volt az egyes open access folyóiratok esetében: értéke 0,004-től 15,455-ig terjedt. Ez a mutató meglepő módon az *Electronic Journal of Academic and Special Librarianship* esetében volt a legnagyobb (15,455), a második helyen a *First Monday* (15,034), a harmadikon pedig az ausztrál *Libres* (11,716) végzett. Közepes vagy alacsony WIF értéket kaptak a kutatók a *D-Lib Magazine* (7,121), az *Information Research* (3,300) és az *Ariadne* (4,903) esetében, ami jelzi a WIF mutató megbízhatatlanságát a fontosság mérésében. A Page Rank viszont reálisabb sorrendet adott: a *D-Lib Magazine* és az *Ariadne* 8-as szintet ért el, a többi vizsgált kiadványnál pedig még szintén elég magas, 6-os és 7-es értékeket mutatott a Google Toolbar (bár akadt néhány olyan is, amelyiknél valamiért nem volt Page Rank).

A korrelációanalízis eredményei azt jelezték, hogy összefüggés van a WoS adatbázisokban található hivatkozások száma és a külső linkek száma között: minél gyakrabban idéznek a tudományos publikációkban egy OA folyóiratot, annál több link mutat rá más weblapokról. Vagyis az idézettségen és a linkeken alapuló mérőszámok között szignifikáns a kapcsolat.

Következtetések

A nyílt hozzáférésű folyóiratok a könyvtár- és információ tudomány területén is egyre fontosabb szerepet játszanak. Ezt bizonyítja az is, hogy jelentős számban találunk már OA kiadványokra vonatkozó adatokat a WoS és a LISA adatbázisaiban, és bizonyos publikációkra igen sokan hivatkoznak. A webes kiadványok esetében a hagyományos impaktfaktoron túl egyéb mérőszámok (pl. WIF, Page Rank) is használhatók az elektronikus folyóiratok fontosságának összehasonlítására. Különösen az olyan, nem angol nyelvű periodikáknál lehetnek hasznosak ezek az alternatív mutatók, amelyeket a citációs indexek nem dolgoznak fel. Természetesen a jelen vizsgálatban kimutatott korreláció a hivatkozások és a linkek száma között nem jelenti azt, hogy ez törvényszerű lenne, ennek

TMT 59. évf. 2012. 10. sz.

megállapításához további és kiterjedtebb vizsgálatok kellenek.

/YUAN, Shunbo – HUA, Weina: Scholarly impact measurements of LIS open access journals: based

on citations and links. = The Electronic Library, 29. köt. 5. sz. 2011. p. 682–697./

(Drótos László)